

Oplæg for en ny antiautoritær pædagogik

Fra tankpasserpædagogik til en
ny antiautoritær pædagogik og profession.

af Stephan Schneeberger

Hvad er tankpasserpædagogik?

Tankpasserpædagogik er *"Pædagogik og undervisningsformer hvor eleven opfattes og fastholdes som passiv modtager af et bestemt stof."* (ordnet.dk)

Tankpasserpædagogikken sniger sig tilbage i daginstitutioner og skoler. Det gør det nødvendigt at diskutere, hvad vi egentlig mener med begreber som demokrati, omsorg og fællesskab, for bag ordene skjuler der sig ofte helt andre interesser.

Autoritet er ikke, hvad det var for 30 eller 70 år siden, og samfundet er tilsvarende heller ikke det samme. Men er der stadig brug for en antiautoritær pædagogik? Det mener oplægsholderen - og det mere end nogensinde før.

Barndommen som politisk kampplads

Barndommen er igen en kampplads i den politiske debat. Og det er en debat som altid følger en ideologisk fordobling imellem hvad der ideelt set skal kunne lade sig gøre og hvad der kan lade sig gøre i praksis. Dette fordi der i borgerlige konkurrencesamfund eksisterer abstrakte ideer om lighed - i form af hvem der har hvilke rettigheder - som er i kontrast til den faktiske økonomiske virkelighed, der betyder alt andet end lighed i konkurrencesamfundet. Absurditeten af denne debat viser sig, hvis man taler om rettigheder, dannelse, fællesskab, demokrati, anerkendelse, omsorg: de fleste kan være enige om nøglebegreberne, og at det er gode ting, men i praksis betyder de meget forskellige ting.

Ideologi og socialklasse

Barndommen er altid en kampplads, og pædagogik/skoler er altid påvirket af en stærk ideologisk debat. Det er fordi barndommen handler om de overordnede normer og regler i de institutioner, der opdrager den kommende generation, som skal ud på arbejdsmarkedet, være demokratisk dannede borgere, osv. Det viser sig også, at enhver, der taler om, hvad der er bedst for børnene og det "fælles bedste", samtidig italesætter sin egeninteresse og sit klassetilhørsforhold. Det er ikke en moralisering, men blot det faktum, at penge, ejendom og politik styrer verden, og at dem, der bedst kan tale for at deres børnesyn bliver det gældende, og dermed sikre ressourcer for den ene eller anden samfundsgruppe, altid også gør det for sig selv – dvs. for deres egne børn. Ligesom man relaterer ud fra det miljø, man selv kender bedst. Ligeledes vil ministre og politikere, som del af den politiske klasse, italesætte statens biomagt (magten at styre borgernes kroppe), som altruisme, selvom det i virkeligheden handler om, at en eller anden del af erhvervslivet mangler arbejdskraft. Egeninteressen kan også dreje sig om at en politiker ønsker at fremme sin karriere ved at være for eller imod en læreplan, eller imod noget der sker på en skole, som "ikke skal ske", fordi det er "ufagligt" i lyset af Pisa-undersøgelser, fordi det fremstilles som "farligt" for børnenes fremtid eller "udansk", fx at drikke alkohol, brug af sociale medier eller ikke tale dansk ordentligt.

Klasseskel i institutioner

I rammerne af de lokale institutioner viser classeskellene sig også. Det er de ressourcestærke forældre, der har tid til at gå til møder, de taler mest, det er dem, der tager deres børn ud af institutioner, der er pressede osv. Lige nu er det dem, der kan tale i medierne, dem, der har tid, og dem, der har lært sproget – både i medierne og i forhold til kommunal administration. Noget tilsvarende sker også blandt fagpersoner: de, der kan, uddanner sig videre eller finder andre steder at arbejde, og dem der ikke kan, bliver tilbage, accepterer deres dont og rolle i samfund mere eller mindre stiltiende, og kompensere afmagten via en brokkekultur, hvor det er nemmere at tale dårlige om forældre, kolleger og ledelsen end gøre noget ved ens egen afmagt.

Politisk feedback

Nutidens medielandskab skaber ikke flere kritiske stemmer – tværtimod skaber det hos mange forvirring, usikkerhed og generaliseringer, og skaber plads for polarisering og populisme. Det er nemmere at tale om diagnoser og personlige skæbner, end generelt at forholde sig til at det bliver svært for alle og at det rammer de mest sårbare hårdest. De sidste har ikke adgang, støtte eller opmærksomhed i pressen. Ligesom de politikere, der virker handlekraftige eller kan forenkle en overskuelig verden, bliver beundret og valgt. Dette hjælper ikke demokratiske samtaler eller samtale om pædagogik. Det burde netop være en samtale mellem dem, det direkte vedrører lokalt, og begynde fra bunden og op i samfundet. Men i praksis er det det modsatte: top down. Frem for at være en nærdemokratisk samtale, dvs. især mellem fagpersoner, forældre og børn i de lokale institutioner, hvor debatterne kunne skabe en konstant feedback-loop mellem dem, der er involveret – omkring ressourcer, erfaringer, følelser, viden, meninger, kropslighed, osv. – er virkeligheden den modsatte: debatten føres fra toppen af samfundet og ned, af politikere langt fra den lokale hverdag.

Dette gør, at overvældende mængder af information, skaber usikkerhed hos mange – både om sig selv, omverdenen, og ens erfaringer og meninger. Og klasseskellet i dag, er betinget af, hvordan man navigerer og bruger overfloden af informationer og adgangen til medier. Det er tydeligt, at nogle grupper har større social og kulturel kapital på grund af uddannelse, økonomi, sociale baggrund, m.m., og derfor er bedre til at deltage, navigere i overvældende mængde af information og få deres meninger i debatten igennem – sådan fungerer det parlamentariske demokrati.

Barnecentreret pædagogik

I dag er det danske samfund dog ikke længere det klare “top down”-hierarki af anerkendelsesrelationer af typen “herre og slave”, som G.W. Hegel talte om, bl.a. fordi mange antiautoritære ideer brød igennem med ungdomsoprøret. Efter 2. verdenskrig var blandt mange unge en overbevisning om, at det var farligt at have en autoritær opdragelse. Det var humanismen, men også andre kræfter, der gjorde, at reformpædagogikken brød igennem i 1960'erne, og der skete generelt en demokratisering i samfundet, som kvinde- og arbejderbevægelsen længe havde kæmpet for. I pædagogikken blev det barnecentrerede perspektiv normen, men der har altid været modstand, fordi det dette perspektiv i det moderne samfund er et ideal, som også er i konflikt med de funktioner, samfundets institutioner har.

Demokrat fra vuggestuen

Årsagen til at børn ikke får mere reelt demokrati kan bl.a. skyldes frykten for, at de yngste generationer ikke tager sig af de ældre generationer i alderdommen, og ikke følger deres værdier og samfundsidealiser. Men resultatet af dette er, at børn og unge oplever samme mangel på demokrati, som de voksne oplever på arbejdspladsen. Hvorfor vil voksne ikke yde børn og unge det fællesskab og denne demokratiske praksis? Hvorfor må børn/unge og voksne ikke dele konkrete livserfaringer, og sammen løse udfordringerne i de forskellige livsfaser – og dermed lære demokrati og skabe fællesskaber, der kan forberede dem på fremtiden? I stedet skal børn og unge i dag tilpasse sig en idé om, hvordan de voksne forestiller sig fremtiden i en institutionel og ideologisk boble. For selve fremtiden – dvs. de overordnede betingelser for individerne i samfundet – er ikke til debat. Reelt oplever man, at demokrati kun kan gives i små doser – i børnehaven fx som at stemme om hvilken tur man skal på, og i skolen er der et elevråd og i undervisningen eventuel projektemner man kan arbejde med – men demokrati er der kun i det omfang, det passer ind i en given styreformens økonomiske rammer og derfor også hvad voksende kan overskue i institutionen.

Det sidste fører til en anden årsag til at man ikke vil give børn mere demokrati i daginstitutioner og skoler. Nemlig at demokrati kræver penge – i form af hænder, møder og tid. Demokratiske institutioner kræver en anden form for struktur, fordi de skal garantere, at alle har en stemme. Der findes ikke “én løsning for alle situationer”, som når man bestemmer centralt via ministerier eller en enerådig leder. Det kræver respekt for demokratiske processer og for de ideer, regler og projekter, man finder frem til sammen, og forsøget på at realisere dem. Spørgsmålet er: hvorfor have demokrati og beslutninger, hvis de ikke realiseres i praksis? Svaret er at demokrati er dyrt og ikke kan omsættes til økonomiske tal – demokrati står dybest set med de samme udfordringer i forhold til den økonomiske logik som omsorg. Og demokrati bliver heller ikke værdsat af politikere i det offentlige, ligesom det gælder den omsorg, som omtales i bogen “Underskud” af Emma Holten.

Offentligt ansattes afmagt

Hvem pålægger man disse omkostninger, hvis der skal være demokrati? Først og fremmest har politikerne en interesse i, at disse omkostninger aldrig kommer til at blive til noget. Det sker ved at ødelægge det lille fællesskab og den indflydelse, som arbejdet i det offentlige – f.eks. pædagogers – rummer. Det beskrives bl.a. af Rasmus Willig i bogen “Umyndiggørelse”. Her omtales “Ny Løn” og “MUS”-samtaler, indført i Aarhus Kommune i 00’erne, hvor man med påstanden om hensyn til individet afmonterede den smule modmagt, som pædagoger havde i det faglige fællesskab. Og det ses, hvis man læser bogen “Giftig gæld og Udpint velfærd” af Susanne Ekman. Men hvordan kan det lade sig gøre, at offentligt ansatte – som pædagoger – accepterer at have så lidt reel indflydelse? Fordi ethvert normalt fungerende menneske søger anerkendelse, og som samfundsborger vil indoptage samfundets hierarkier, og specifikt også den rolle de har i dette hierarki. Dvs. arbejdere er generelt mere solidarisk opdraget, og det kaldes af antropologen David Graebers “Arbejderklassens forbandelse”. Dette fordi vores evne til solidaritet vendes mod os arbejdere. Samtidig er det langt mere accepteret at stille krav, hvis man er fra toppen af samfundet – og derfor overrasker det ikke med overskrifter som i “Hver tiende chef er psykopat” i Politiken.

Når der sker en forræelse blandt lærere, pædagoger og sosu’er, bliver det altid en skandale, fordi alle kan sætte sig ind i at være ofre for det som borgere. Men ikke alle er lærere, pædagoger eller sosu’er – og derfor kender man ikke til deres arbejdsmiljø. Forræelse er et tema, der dukker en gang imellem sammen med debatten om arbejdsmiljø. Men lige så meget hænger forræelse sammen med det at vi lever i et classesamfund. Og klasse er tabu at nævne, og dermed også at tale om, hvem der har ansvar for det dårlige arbejdsmiljø og forræelsen. Emnet bliver vanskeligt at italesætte. Det er nemt at moralisere om underprivilegerede, men omvendt, når forræelsen sker hos ledere, kan man få indtrykket, at det anses for godt for økonomien, eller det kaldes “god ledelse”. Forræelse er fx anset, fordi de er effektive til at kunne fyre folk og gennemføre, hvad der politisk signaliseres i kommunale institutioner. Dette kan man kalde for en dobbeltstandard i samfundet, det er vigtigt at udpege.

Omsorg og demokrati versus økonomisk logik

Omsorg i velfærd og demokrati på arbejdspladser, samt i skoler og daginstitutioner, er to sider af samme sag – og står i opposition til den økonomiske logik. Det skyldes, at de modsiger effektivitet, og fordi de skaber en kompleksitet, som strider imod enhver målstyring og ethvert ønske om at kvantificere og gøre alt til målbar statistik efter en økonomisk værdi. Årsagen til, at det er svært at forestille sig demokratiske skoler og arbejdspladser for alle, har samme årsag som at det også er nemmere at forestille sig, at samfundet går under, end at kapitalismen afskaffes: vi skal, og vi har lært, at tænke i målstyring, kvantificering og måltal i en verden, hvor økonomien er den praksis, der hele tiden omgiver os. Og det begrænser den enkeltes sociologisk fantasi. Det bliver svært at se de store sammenhænge i de små hverdagshandlinger og vice versa, fordi økonomiens logik og institutionelle sætter rammerne for vores

erfaring og fokus. Og det vi kender bedst, får derfor det sidste ord og bliver de begreber, vi taler om tingene ud fra.

Det historiske perspektiv i kampe

Men der var en tid, hvor mange arbejdere kunne forestille sig netop en verden, der ikke var styret af økonomien, som en "Selbst Zweck" (et mål i sig selv). Det "sociale" og det økonomiske var dengang ikke adskilte sfærer – faktisk kendte man ikke denne skelnen, fordi den historisk er noget relativt nyt. For den tidlige arbejderbevægelse var sociale og økonomiske kampe uadskillelige. Dvs. at kampen for bedre arbejdsforhold og løn, og erfaringerne fra disse kampe, demokratisk praksis og solidaritet, gik hånd i hånd med arbejderne egne initiativer: kooperativer, skoler, højskoler, sommerlejre, aviser osv.

Det sociale for sig selv

Men i slutningen af 1800-tallet opstod en ny "opdeling af rig og fattig på et nyt fundament" som beskrevet af Jürgen Münkler, idet der opstod en skelnen mellem det "sociale" – dvs. sociologien, sociallovgivningen og de moderne sociale institutioner – på den ene side. Det blev statens og politikernes ansvar. På den anden side stod "det økonomiske" – dvs. markedet og arbejdsret/trepartsforhandlingerne (det sidste i Danmark kaldet den "Danske Model"). Selv om der findes variationer af denne model, har de alle tæmmet fagbevægelse i de fleste vestlige samfund. Man skabte en social sfære under statens diktat med skoler, plejehjem, børnehaver osv., hvis hovedopgave var at skabe de borgere, samfundet havde brug for til økonomien. Samtidig blev overenskomsterne reduceret til spørgsmål om løn, videreuddannelse og snævre økonomiske kampe mellem arbejdsmarkedets parter under statens vågne øje.

Det betyder i dag, at offentligt ansatte, som pædagoger, lærere og andre i velfærdssektoren skaber forudsætningerne for, at andre i samfundet kan levere økonomiske gevinster. Men ansvaret for deres arbejdsmiljø er dobbeltsidet: arbejdsgivere (med ledelsesretten) er samtidig underlagt institutionernes økonomiske og lovgivningsmæssige rammer. Det gør folketingets politikere til de reelle arbejdsgivere og placerer de offentligt ansattes arbejdsmiljø i den "sociale sfære". Det betyder, at hvis du arbejder i det offentlige, sidder du mellem to stole. Det, der produceres i det offentlige, kan vanskeligt omsættes til økonomiske tal og statistik. Og strejken kan ikke bruges som magtmiddel til at forstyrre virksomheders evne til at skabe profit, som i det private erhvervsliv, hvor man direkte kan tvinge lønninger og bedre arbejdsmiljø. Samtidig er dele af arbejdsmiljøet i disse fag lovgivningsbestemt (f.eks. normeringer og antal børn i en skoleklasse), mens andre dele er reguleret gennem overenskomster. I Danmark er denne strukturelle afmagt blandt offentligt ansatte blevet yderligere understreget med "Tjenestemandsskiftet af 1969" – et eksempel på, at nogen, der i forvejen ligger ned, får et ekstra spark.

Offentligt ansatte, og især pædagoger, oplever, at det er vanskeligt at se formålet med det man laver — både i forhold til, hvad de vil kæmpe for fagpolitisk, og fagligt i det daglige arbejde. Det skyldes, at der konstant er modstridende signaler og interesser på spil. Du har idealerne fra den børnecentrerede pædagogik og det individuelle ønske om at være noget for andre og kunne hjælpe. De personlige erfaringer og faglighed er kropsligt forankret, og tager tid at artikulere, og er i konflikt med krav fra det offentlige. Krav som kommer i form af bedømmelse af praksis af konsulenter, pædagogiske koncepter og de digitale formularer, som gør sundhed, trivsel og læring til en tjekliste, der skal udfyldes. Krav og procedurer som er resultat af stramme økonomiske rammer og samtidens teknokratisk og positivistisk syn på velfærd og pædagogik. Det er faktisk en politisk irrationel ide, at man kan styre sig frem til de kommende nyttige samfundsborger uden at ende i en autoritær blindgyde. Denne blindgyde er også kommet af at kravene fra både forældre og politikere er vokset, i takt med at arbejdslivet har lagt flere og

flere opgaver fra familien over på alle typer institutioner, fra vuggestue til videregående uddannelsesinstitutioner - mens hverken ressourcer eller demokratiske praksis er fulgt med.

Oveni det har vi desperat fagbevægelse, der ønsker at få flere medlemmer og fastholde dem der nu siver fra. En fagforening som samtidig er del af det offentlige, hvilket gør den til et bureaukrati, der modarbejder den spontanitet og levende græsrods-fællesskaber, der kræves for at modarbejde bureaukratiets tyngde og hverdagens ritualer betinget af mangel. Og ritualer er der, fordi det er tryghedsskabende. Ritualer i form af love, regler og management strategier. Men samtidig er det dette, der i det daglige forhindrer forandring. Det er også godt, at der findes arbejdsmiljølovgivning eller overenskomstsystemer, i et vis perspektiv. Men i et andet perspektiv gør det det meget svært at være spontan, eller arbejde med disse ting. For det kræver, at man italesætter erfaring, oparbejder viden, lærer at forstå emnet og at der er tid til møder. Det er noget ledere kender i deres rolle på arbejdsmarkedet. De lærer hvordan man kommunikerer og får sin vilje i dette hierarki, men det gør de andre på arbejdspladsen ikke. Det gør det svært at inddrage alle andre almindelige lønmodtagere, og skabe fællesskaber omkring emnerne arbejdsmiljø, forråelse mm.

Mennesker kan – og har tidligere – oplevet meget ringere arbejdsforhold end i dag, og klarede det. Men forskellen er, at der dengang fandtes fælles mål og handlemuligheder. Dem er vi i faget blevet frataget eller har bare glemt. Ligesom det kan være svært at overvinde sig selv og fx ofre sig for større formål, fx at betale bøder, at få dårlig presseomtale for faglige aktioner eller skældud fra ledelse, især hvis man tror sig alene om kampen. Når det omvendt er tydeligt, og man ved, hvad man arbejder eller kæmper for at opnå om 1, 5 eller 10 år, og har et sammenhold, så kan man tåle meget hårde arbejdsforhold, holde ud at vente. Man kan opnå rigtig meget sammen, fordi det står klart hvorfor og hvad man vil. I dag er det uklart for dem, der arbejder i det offentlige, hvad og hvem de ofrer sig for? At arbejde under rimelige vilkår er ikke noget, man kan tage for givet og lige så lidt at det er meningsfuldt, det man laver. Dvs. de fleste går ind i et velfærdsfag, fordi de ønsker at hjælpe og ønsker anerkendelse gennem at betyde noget for nogen. Dette er ved at forsvinde, og er ved at blive mere og mere utydeligt, arbejdet er konstant i konflikt med egne og andres interesser - og udsat for modstridende signaler om, hvad formålet er og hvem det egentlig gavner. Er det én selv, børnene, forældre eller staten, der ønsker kommende nyttige statsborgere?

Hvis der skal ske noget, skal der igen skabes et "omsorgsoprør" som antropologen David Graeber taler om i "From Managerial Feudalism to the Revolt of the Caring Classes". Dvs. der skal for offentligheden være en tydelig sammenhæng mellem de økonomiske kampe for pædagoger, lærere osv. – især omkring arbejdsmiljøet og deres egne interesser – og andre samfundsgruppers egeninteresser, dvs. en fælles klasseinteresse. Det skal være tydelig sammenhæng mellem etik og krav om demokrati, og kampen for det gode arbejdsmiljø og ønske om bedre velfærd. Der var der både i mellemkrigstidens anarkistiske, socialistiske og syndikalistiske arbejderbevægelse og senere også i en periode af velfærdsstatens "guldalder", hvor der blev forsøgt at skabe alternativer med mere eller mindre succes. Det var en tid, hvor samfundet var fattigere, og uligheden større end i dag, men der var en fælles idé om, hvordan man kunne gøre det bedre for alle. Man kunne klare hårde arbejdsmiljøer og engagere sig i kampe, der krævede et langsigtet perspektiv, hvis man definerede fælles værdier og mål, som man kunne sætte sig kollektivt for fremtiden, og man kunne finde et fælles sprog om hvad der var galt. Hvis der er klare værdier og mål, både i ens arbejde og i sociale kampe, kan mennesker klare meget mere end man tror. Fordi man ved, man arbejder hen imod mål for sig selv eller andre, men hvad også hvad som skaber stress og mistrivsel. Man mangler nu den diskussion og at finde fælles værdier og mål, samt sprog for hvad der er galt lige. Det sker fordi professionelle, forældre og børn ikke har økonomi og ressourcer til at se hinanden i øjnene. Og ikke er ærlige om hvilke interesser, samfunds kræfter og

motiver, der er på spil, og fordi man ikke taler om hvilken barndom og hvilket demokrati man ønsker, og hvad det kræver at skabe de institutioner, man faktisk drømmer om.

Det er ikke for at være nostalgisk eller "socialdemokratisk", men blot for at pege på, at noget er muligt. Kampe for løn og arbejdsmiljø, samt for brugere, borgere og børn, skal igen ses i en sammenhæng. Samtidig skal man anerkende, at forskellige interesser spiller ind i kommende faglige kampe, og forstå, at der er en sammenhæng mellem disse og de konkrete betingelser, som børn har i familier og institutioner. Denne sammenhæng kan forstås populært: ved protester og demonstrationer i 2019 efter TV-dokumentarens afsløringer af forhold i daginstitutionerne, blev det nævnt gentagne gange, at pædagogernes job skal "fremtidssikres", dvs. der skal skabes bedre arbejdsmiljø. Der var i offentligheden også en klar bevidsthed om, at færre unge vil blive lærere og pædagoger, og derfor blev arbejdsmiljøet også her omtalt. Men der mangler en klar benævnelse og tydelig forbindelse mellem det "sociale" og "økonomiske" – både i protesternes italesættelse, men også i konkrete modmagt som faglige aktioner, forældreblokader osv.

Opdragelsens demokratiske dilemma

Staten skaber de borgere, den har brug for, og det er i sig selv et demokratiske problem. Det betyder, at politikerne skaber borgere, der i et eller andet omfang følger den politik de ønsker. Og dermed sikrer de også, at den herskende klasses interesser ikke udfordres. Det gør kampen for demokratiske pædagoger og institutioner meget principielle, og også vanskelige at tale om. Man står i et "Catch 22". Dette fordi man under de nuværende forhold skal appellere til rettigheder og ressourcer hos de politiske magthavere, men samtidig skal man frigøre sig fra dem. Det er finansielt meget svært at leve virkelig frie liv i daginstitutioner og skoler. Forstærket af at det er et usagt faktum at enhver af disse institutioner ikke i praksis er basisdemokratiske. Det demokratiske i nutidens daginstitutioner og skoler er ønsketænkning, som findes både i lovform og læreplaner, men der er hverken ressourcer, frihed eller personale, der er uddannet til dette. Spørgsmål er også, om der overhovedet er et ønske hos forældre og personale i institutionerne, om at danne børn demokratisk? Er der fx reelt demokrati eller pseudodemokrati, når man i vuggestuen ikke som barn kan vælge hvem man sidder ved siden af når man spiser, eller når der i folkeskolen er uddannelsespligt og senere i livet værnepligt - og arbejdspligt for de arbejdsløse? Og foregriber alle disse institutioner i virkeligheden det der sker på arbejdsmarkedet, hvor man ikke vælger sine kolleger? Er der en skjulte læreplan, betinget af manglen på økonomi og styret af overordnede rammer, frem for af autonomi og ønsket om af egen fri vilje at bidrage til fællesskabet? I dag er der ikke nogen garanti for at blive hørt som barn og ung i institutionerne, eller som lønmodtager på ens arbejdsplads. Man lærer aldrig den demokratiske livsform, og at handle på det, man beslutter sammen i fællesskab i institutionerne. Derfor er en vigtig kamp, kampen for at sikre tilstrækkelig gode arbejdsvilkår og autonomi for ansatte og for børn. For hvordan skal børn ellers lære at skabe deres egne fællesskaber og deres egen demokratiske praksis? Hvilken rollemodel er man som voksende hvis ens egen arbejdsmiljø og indflydelse på arbejde bliver ringere og ringere? Arbejdsmiljø og demokrati går altid hånd i hånd med at sikre ressourcer og generelt bedre betingelser for børn i institutioner af enhver art.

Fællesskab versus ensretning

Det kan være rigtigt, at "demokrati" nogle gange er godt for økonomien, fordi det skaber mennesker, der kan tage ledelsesposter i industrier, som kræver eftertanke, samarbejde og kreativitet, men hvad med dem der ikke arbejder i disse industrier? Samtidig kan selv velmenende protester – f.eks. elever eller studerende, der som "samfundets ressourcer" demonstrerer mod nedskæringer med bannere – blive til objekter for magthaverne. Dette på samme måde som dengang bønderne gjorde oprør mod at blive brandskattet af adelen, og hvor oprøret foregik under kongens navn, men hvor bondeoprør siden, med kongen i spidsen, brutalt blev slået ned gang på gang. Sådan en allegori skal vise, hvordan en elitær

forståelse af demokrati indoptages af mange af dem i samfundet, der håber selv at blive en del af eliten. Magthavere legitimerer sig overfor flertallet ved at kunne udnytte dette flertal og samtidig skabe en ideologisk ramme, hvor alle, der vil leve op til konkurrencesamfundets idealer, kan føle sig bedre end andre – og skælde ud på “dårligt opdragede”, ikke-patriotiske borgere eller “dovne” venstreorienterede offentligt ansatte. Dette er den nutidige dialektik, der hedder “herskersyge slaver og slaviske herskerer”. Det er vigtigt at forstå, at langt de fleste mennesker i samfundet aldrig møder magthaverne direkte, lige så lidt som magthaverne relaterer sig til de fleste andre mennesker direkte. Magthaverne relaterer til flertallet gennem anonyme relationer, og en imaginær forståelse af andre - hvilket også er uundgåeligt i et massesamfund. Det samfund hvor den personbundne autoritet af præst, lærer af den sorte skole og betjenten alle var gode billeder på den gammeldags autoritet og også på tankpasserpædagogikken er afløst af et samfund, der kræver meget mere af individet. Fx kræver det en "selvforvaltnings-tankpasserpædagogik" i skoler og daginstitutioner, som begynder når vi lærer vuggestuebørn at tage tøj på i daginstitutionen, og som fortsætter når vi lære matematik i folkeskolen som del af projektarbejde, ...

Barndommen som samfundets spejlbillede og utopi

Billeder i vores hoveder af, hvad der er den gode barndom, er præget af hvad vi har selv oplevet som børn, men også af hvad andre fortæller os om den rigtige barndom, og hvad der politisk afgøres en sådan er. Det at bestemme over hvordan barndommen er, er en af mange måder at fremavle en imaginær relation mellem mennesker i det samfund, hvor man ikke uden videre kan sige fra. Og derfor kan man ikke sige fra overfor den imaginære og hierarkiske relation mellem generationer der skabes. Dem der skaber, påvirker og styrer denne fantasi via pædagogik og uddannelse, er dem der har meget magt i samfundet. De kan både styrke og begrænse demokratisk praksis, for det handler om at formidle normer og lære børn at forholde sig til “den anden” – at forstå og konfrontere andres perspektiver i en demokratisk praksis for at af- eller bekræfte forforståelse og fordomme. Vores sociale fantasi begrænses af praksis: Jo sværere det er at praktisere alternativer, desto sværere er det at forestille noget andet, og desto lettere er det at italesætte krav inden for rammerne af det allerede bestående.

Ingen bør moralisere over, at “common sense” kan være absurd, for det er penge, der styrer samfundet. Det er derfor nemmere for faggrupper at appellere til, at deres egne faggrupper skal have flere ressourcer end det er at argumentere for ændringer i normering, børnetal i klasser eller at sætte spørgsmålstejn ved pædagogiske grundkoncepter i institutioner. Selv kritiske stemmer taler ofte inden for rammerne af, hvordan samfundet skal fungere mest gnidningsfrit, uden at overveje, om netop forsøget på et gnidningsfrit samfund skaber de fleste problemer.

For at tydeliggøre denne problematik kræver det en skelnen mellem fællesskaberne og massesamfundet. Institutionerne er ikke i sig selv fællesskaber, men evnen til at skabe autonomi og praktiske fællesskaber er fundamentet for frihed og solidaritet. Fællesskaber kræver, at enhver deltager kan vælge til og fra; ellers er der ikke tale om demokratisk praksis. Det kræver mange slags institutioner at kunne vælge imellem i samfund. Hvis man blot accepterer regler og normer for nemhedens og anerkendelsens skyld, risikerer man, at institutioner skaber autoritære strukturer. Fællesskaber kræver personlige relationer. Men anonyme relationer – skabt via rettigheder fra staten eller markedets byttehandel – styrer i praksis alt samfundet. Det gør det nemt at acceptere statens magtmonopol, eller det monopol, der ligger i kapitalens produktionsmidler. Man spørger ikke, hvad det demokratiske er i dette. Det er denne magt skabt af anonyme relationer, der gør, at man, når man skal på arbejde og barnet passes og have en fremtid, der gør, at man putter sit barn i en daginstitution. Børn vælger sjældent skole eller forældre fra og til, ligesom voksne sjældent kan til eller fravælge det land, de er født i, og dermed den styreform og den herskende økonomiske model, de lever under. Og det er ofte lige

netop de ting, der omtales af politikere og borgere som "fællesskaber", men i praksis er de enkelte mennesker singulariserede i en masse i disse samfundsformer, dvs. de er bare en blandt mange. Og de føler sig også en del af en masse, fordi det er svært at sige fra som en blandt mange. Det, de har til fælles med andre, er at de deler en overordnet samfundsramme, men ikke meget andet.

I sidste ende er det en kamp, der handler om, at hverken individer eller grupper skal være kastebolde for de overindividuelle rammebetingelser i samfundet. Demokratisering betyder netop at skabe praksis og fællesskaber mellem fagpersoner, forældre og børn/unge. Det muliggør, at det enkelte individ kan vælge fællesskabet frem for institutionelle logikker, hvor tilpasninger hele tiden tager over. Hvis tilpasning og institutionelle logikker tager over, skabes bare medløbere – mennesker, der ikke lærer at tage ansvar, og i værste fald ikke ønsker det af frygt eller afmagt. Dette betyder dog ikke et mål om frisættelse uden for fællesskaber. For frisættelse kan også betyde afmagt, dvs. for mange valg, som man ikke magter, bl.a. på grund af overinformation. Det demokrati, vi ønsker, skaber et konstant feedback-loop mellem individer og grupper. Og handler om beslutninger, viden, erfaringer og inspiration, der gør det muligt at træffe kvalificerede valg, når man har brug for det i forskellige livssituationer. Dette kræver fællesskabsbårne institutioner, som rammer for sådan praksis.

Paradoks politik

Det er interessant, at dem i samfundet, der taler mest om fællesskaber – især politikere – ofte fremmer ting, der i praksis gør det modsatte. Statens lovgivning eller institutioner som skoler, militæret og højskoler skaber ensretning af borgere via de store institutioner. Dette skaber rammer for fælles oplevelser og kulturelle referencer, men kan ikke skabe autentiske fællesskaber, som består af mennesker, der går sammen og bryder fremmedgørelse. Denne konservative tankegang minder om talemåden fra gamle dage: *"Hvis bare der kom en krig, ville folk forstå, hvad fællesskab er."* Det er forfærdelig bagstræberisk at tale noget så fundamentalt som krig eller det, der ligner, fx store naturkatastrofer eller sportsbegivenheder, der skal skabe de masseoplevelser og kulturelle referencer, som ofte mangler i det moderne samfund. Dem, der kritiserer det moderne samfund uden kritik af konkurrence, markedet og hierarkier, har ofte gode motivationer – de bekymrer sig om mistroivsel blandt unge og børn, ensomhed og flere børn med diagnoser ... Men i praksis foreslår de sjældent flere eller bedre fællesskaber; i stedet fremmes ensretning, ofte med økonomien som argument. Det, man ikke kan gøre via politik og velfærdsinstitutioner, er at skabe bedre og flere personlige fællesskaber. Love og institutioner kan skabe juridiske rammer og ressourcer i et vist omfang, men de kan ikke skabe personlige relationer, samtaler og følelsesmæssige bånd. Det kræver til- og fravalg fra borgerne samt en vis autonomi for at kreativitet i tanke og handling sikres. Det kræver altid økonomiske ressourcer og tid. Borgerlig politik bliver derfor ofte blot ensretning, som i praksis modarbejder de ting, man siger, man ønsker at fremme.

Hvilken debat?

Spørgsmålet er: Hvad bliver svarene på den nuværende regeringspolitik og de borgerlige debattørers udmeldinger? Skal det være forældre og professionelle, der fremstår som de "fornuftige" i en kaotisk og utryk verden, mens politikerne fortsætter med deres "provokerende" autoritære børnepolitik? Eller er det os, der skal provokere, med eksperimenter og utopier, med insisteren på lokale fællesskaber, med offensive krav om mere end blot opposition til nedskæringer? I form af krav om reel autonomi i pædagogiske metoder og indhold, ressourcer til institutioner og faglighed, på trods af påstandene om, at vi skal acceptere nedskæringer og stram økonomi og frygte fra fjender over alt?

Hvad sker der, hvis vi begynder at tænke institutionerne uden for de politiske og økonomiske "realiteter"? Hvad hvis vi stiller en præfigurativ praksis nedefra, op imod en nødvendighedens pædagogik oppefra?

Hvad vil det betyde helt konkret – og findes der allerede steder, hvor dette praktiseres, som vi kan lære af? Og hvis vi vil have dette i rammerne af de kommunale daginstitutioner og skoler: hvilke former for undervisning af kommende lærere og pædagoger kræver det? Hvilke kampagner kræver det i den offentlige og blandt kolleger på arbejdspladserne for at gøre det muligt i fremtiden?

Kilder

Bøger

Susanne Ekman: *Bogen Giftig gæld og udpint velfærd* (2022) Hans Reitzels Forlag

Emma Holten: *Underskud: Om værdien af omsorg* (2024) Politikens Forlag

Jürgen Mümken: *Sozialstaat und Rassismus oder vom Liberalismus zum Staatsrassismus* (2001)

Rasmus Willig: *Umyndiggørelse: Et essay om kritikkens infrastruktur* (2009) Hans Reitzels Forlag.

Artikler og andet:

Astrid Johanne Høg: *Skal skolen opdrage børn til at ofre sig for fædrelandet? Eksperterne er uenige i:* Kristeligt dagblad, 24. juli 2025, s. 1,3, ill.

David Graeber: *Arbejderklassens forbandelse i:* Information (8. april 2014)

David Graeber: *From Managerial Feudalism to the Revolt of the Caring Classes* : Transkribiert tale ved 36th Chaos Communication Congress (27. dec. 2019)

Michael Lund: *Hver tiende chef er psykopat i:* Politiken (8. aug. 2019)

Ordbogsopslag: Den Danske Ordbog. *Tankpasserpædagogik*. Tilgængelig på: